

Teze k disertační práci

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav Politologie
Politologie – Politologie

Pavel Doleček

Friedrich August von Hayek a otázka evoluce liberálních pravidel

Friedrich August von Hayek on the Evolution of Liberal Rules

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ing. Milan Znoj, CSc.

Rok předložení práce: 2018

Jednou z důležitých rovin, kterými se politická teorie musí zabývat, je identifikace antropologických, epistemologických či metodologických předpokladů, které ji explicitně či implicitně tvoří. Při pohledu na základní díla západní politické tradice se ukazuje jako poměrně zřejmé a nerozporné, že žádnou politickou teorii nestačí charakterizovat jen jako soubor daných politických tvrzení a maxim. Každá politická teorie má svou epistemologickou a metodologickou rovinu, ve které jsou vyjádřeny právě specifické filosofické předpoklady a východiska dané politické teorie. Epistemologii zde můžeme obecně definovat jako filosofickou disciplínu zabývající se poznáním a způsoby jeho ospravedlnění. Metodologickou rovinu pak lze vnímat jako debatu nad povahou vědeckého poznání. Obé má své nezastupitelné místo při debatě o politických teoriích. Liberalismus v tomto není výjimkou, přičemž vzhledem k bohatosti různých přístupů a existující literatury se právě pro takovou analýzu nabízí. Při důkladnějším ohledání se pak ukazuje, že je to právě epistemologická a metodologická rovina, která umožňuje a do značné míry usnadňuje klasifikaci liberálních přístupů.

Pojem liberálního řádu je v této epistemologické rovině spjat s pojmem racionality. Vymezení určitého pojetí racionality a snaha skrze tuto racionalitu legitimizovat liberální řád je zřejmá již od prvních liberálních teoretiků a mimo liberalismus je to zřejmé v politické teorii již od antiky. Toto sepětí u řady autorů vyústilo k liberálnímu univerzalizmu, který na základě „objektivní“ racionální fundace legitimizoval sám sebe jako jediný optimální přístup. Pakliže si liberalismus nárokoval univerzální platnost, dělal to skrze univerzální nárok lidského rozumu. Toho jsme svědky v celé tradici politického myšlení jak u liberálů, tak i u teoretiků akcentujících jen některé liberální aspekty. Jmenujme Locka, Kanta nebo Rawlse (v určitých fázích) na straně jedné, a Hobbesa či Benthama na straně druhé.

Oproti univerzalistickému nároku liberálního řádu bylo vzneseno mnoho námitek. Do kontrapozice liberalismu tzv. osvícenské tradice, který přebírá určité atributy scientismu a rozsáhlých nároků racionálního poznání, lze postavit liberalismus, který svojí argumentací taktéž vychází z epistemologických pozic, avšak staví je na skeptickém či tzv. falibilním předpokladu. Tedy předpokladu principiální neznalosti a nemožnosti dosažení absolutního poznání a jeho následné politické aplikovatelnosti. Tento druhý typ liberalismu tak odvozuje svojí legitimitu na základě reflexe jistého epistemologického deficitu, čímž nutně omezuje svůj univerzalistický nárok, či ho alespoň výrazně oslabuje.

Tento druhý typ liberalismu vychází z určité skromnosti. A to jak na úrovni možností poznání, tak v odvozeném smyslu na úrovni rozsahu platnosti. V podstatě je střízlivou reakcí na přehnané epistemologické nároky. Než se však lze pustit do obecných soudů o liberalismu, je třeba se vážně zamyslet nad některými klíčovými pojmy a přístupy. Práce si klade za cíl filosofickou reflexi myšlení Friedricha Augusta von Hayeka. Kromě vnitřní bohatosti jeho díla, kterým se zabývá drtivá část práce, je jeho myšlení nosné právě pro obecnější rozvahu nad povahou liberálního myšlení. Náčrt takové rozvahy z hayekovských pozic svoji práci symbolicky zakončuji. Pokud je totiž metodologická a epistemologická rovina přítomna v liberální tradici inherentně, je též předmětem nekončící debaty, kterou je možné a záhodné dále rozvíjet. Práce však může představovat pouze střípek této debaty, jakkoliv podnětné a v některých obrysech snad i originální perspektivě.

Struktura a východiska dizertační práce

Hayekovu filosofii vnímám jako kontinuální vymezování základních teoretických pozic vůči filosofické tradici. Středobodem jeho filosofie jako celku je pojem poznání. Poznání Hayek vnímá ve dvou rovinách, které se ovlivňují, přičemž obě se v průběhu vývoje Hayekova myšlení mění, byť každá jiným způsobem. V jednom smyslu pracuje s poznáním ve smyslu pojetí racionality, tj. povahy rozumu a lidského myšlení. Druhý význam odkazuje ke způsobu vědeckého poznávání. Toto dvojí uchopení pojmu poznání je na sobě vzájemně závislé. Posun v pojetí možností poznání se nutně projeví v možnostech společenské vědy, která s tímto pojmem pracuje. Právě uchopení Hayekova vztahu k filosofické tradici, především pak k pojmu poznání, je nezbytným krokem pro pochopení jeho politické filosofie, konkrétně liberalismu a demokracie.

Pro Hayekovu teorii je důležité sepětí otázky epistemologické a morální. V jistém smyslu by se tak dal jeho liberalismus charakterizovat jako skeptický. Hayekovo tvrzení o faktické nemožnosti jedné mysli zcela obsáhnout a popsat mysl druhou má za následek nemožnost ustavit takový politický či ekonomický systém, který by z principiální poznatelnosti vycházel. Myšlenka nutnosti liberálního řádu odvozená z epistemologického statutu individua se zdá dosti odvážná, jakkoli nikoli nová. Hayekovo myšlení se s pomocí odvozování liberálního řádu z epistemologické pozice snaží rozvíjet základní přístupy filosofické tradice a zároveň přichází s aktualizací tam, kde tradiční přístupy jsou důsledkem vědeckého a filosofického vývoje stěží přijatelné.

Disertační práce si proto klade za cíl prozkoumat právě fundamentální roli epistemologické a metodologické roviny jeho myšlení. Přestože je prací o Hayekově filosofii nesčetně, a to i pro poměrně subtilní témata jeho práce, domnívám se, že systematická práce s jeho epistemologií a metodologií, a to napříč jeho kompletním dílem, není v rámci této sekundární literatury probrána dostatečně. Výjimky v literatuře světové jsem se pokusil využívat do té míry, v jaké to bylo možné a relevantní. Výjimku co do prostředí českého pak nepochybně tvoří dílo docenta Jána Pavlíka, který se pokusil Hayekovo myšlenkové univerzum systematicky uchopit ve svém díle *F. A. Hayek a teorie spontánního řádu*.

Cílem disertační práce je filosoficky analyzovat Hayekovy klíčové teze a pokusit se domýšlet důsledky i tezí jen naznačených. Vůdčím motivem pak musí být tematizace projektu jistého „skromného liberalismu“. V případě této práce je Hayekovo dílo chápáno

jako konstantní interpretace a aplikace pojmu poznání na sociálně-vědní problematiku a morální a politickou filosofii. Druhým motivem je snaha číst Hayeka v určité tradici, tedy vnímat ho v kontextu určité školy či směru myšlení. Tato snaha o kontextuální čtení Hayeka by měla otevřít jeho myšlenky pro další interpretaci a inspiraci pro další možné formy čtení. Hayekovo myšlení bývá vzhledem k souhře historických náhod vnímáno primárně prismatem jeho ekonomické a politické aplikace, a to v českém, evropském a vlastně transatlantickém kontextu. Právě všeobecná obeznámenost s Hayekem jakožto intelektuálním zdrojem pro určité politické cíle je nejen častou překážkou pro důkladné pochopení a docenění jeho filosofického přínosu, ale také vede k jisté banalizaci jeho myšlení. A to symetricky od jeho politických proponentů i oponentů.

Disertační vychází ze čtyř hypotéz, přičemž tyto teze jsou vyjmenovány v posloupnosti, ve které je o nich v této práci pojednáno. Předmět všech čtyř se prolíná, ať už v rámci jedné monografie nebo jednoho sborníku, a nezdá se, že by v rámci jednoho kratšího díla typu článku či studie.

Za první - Hayekovo dílo prochází ve svém vývoji několika fázemi. V rámci této problematiky se pokusím ukázat, že tento vývoj vede k významné proměně jeho klíčových metodologických pozic. Hlavní argumentační linie bude spočívat v expozici chronologického vývoje některých klíčových Hayekových děl. Na základě této analýzy bude pojednáno o proměně jeho pojetí individualismu a otázka pozdějších Hayekových variací na institucionalismus, resp. evolucionismus. Za druhé - Hayekovo dílo je třeba vnímat jako dialog s filosofickou tradicí. Je pro něj příznačné časté odkazování na tradici myšlení, a to primárně na tradici novověku. Poměrně nerozpornou Hayekovou intencí je ukázat, že mantinely a vlastně i parametry debaty o klíčových teoretických, metodologických a sociálně-vědních problémech byly nastaveny již v raném novověku. Tyto debaty jsou tak vždy „redukovatelné“ na spory a dilemata staletí staré. Hlavním cílem druhé teze bude ukázat, že Hayekovo vymezování se vůči novověkým filosofickým systémům má svůj základ epistemologický a metodologický. Jinými slovy, Hayekova debata s tradicí je debatou o filosofii poznání. Za třetí - Hayekův důraz a vymezování pojmu poznání je fundamentem pro projekt Hayekova liberalismu. A za čtvrté - Hayekovo dílo je třeba z hlediska žádoucí snahy o aktualizaci a kontextualizaci s ostatními přístupy 20. století paralelně komparovat s dílem K. Poppera, a to jak co do metodologie, tak sociální teorie. Oba jsou totiž příklady snahy o aplikaci vědecké metodologie do sociální teorie.

Práce z hlediska výkladu postupuje tak, že nejprve definuji - v rozsahu potřebném pro následnou argumentaci - základní terminologii relevantní právě pro Hayeka, tedy pojmy individualismu a racionalismu. Toto základní pojmové vymezení je pro jakoukoli analýzu Hayekova myšlení nezbytné, protože ukazuje základní parametry jeho přístupu k poznání v obou významech uvedených výše. Tázání se po mezích racionality a možnosti vědeckého poznávání je u Hayeka navíc právě spojeno s jeho diskusí s filosofickou tradicí. V tomto smyslu je třeba vnímat jeho kritiku konstruktivistického racionalismu, který provází takřka celé jeho dílo. Umožňuje mu totiž vytvořit základní distinkci, která se historicky manifestovala v jeho morální a politické filosofii.

Racionalismus, nejen jako metodologický nástroj pro vysvětlení určitých jevů či pojmů, ale v posledku jako přístup ovlivňující politiku, je pro Hayeka klíčovým problémem, přičemž je třeba podotknout, že Hayeka zajímá primárně „osvícenské“ pojetí rozumu a jeho implikace pro vědecké poznání. Zejména pak pro individualismus, který je s racionalismem nutně spjat. Druhý pojem analyzovaný v první kapitole je proto právě individualismus, tradičně a bytostně spojený nejen s metodologií vědy, ale právě i se základními otázkami po povaze společnosti a politického řádu jako takového. Zde se v práci snažím popsat Hayekův přístup v rámci dvou klíčových distinkcí, a to individualismu ontologického, metodologického a politického na jedné straně, a toto pravého a mylného na straně druhé. Toto schéma vytváří základní interpretační rámec a otevírá klíčové hayekovské otázky.

Druhá kapitola se zabývá ukotvením Hayekova přístupu k metodologickým a epistemologickým otázkám jednak v rámci filosofické tradice, ze které vzešel, a která definovala zejména jeho rané období, tj. období do vydání studie *Economics and Knowledge*, a jednak se snažím ukázat právě netriviální periodizaci jeho díla. Co se týče ukotvení ve filosofické tradici, práce obsahuje výklad konstitutivních prvků filosofie zejména Carla Mengera, Maxe Webera a Ludwiga Misesa. Tato expozice je zaměřena na ty prvky jejich myšlení, které se vynořují právě u Hayeka, popř. se ukáží v dalším výkladu předmětem Hayekovy revize. K tomu účelu se v práci pokouším definovat tři základní charakteristiky, kterými lze popsat Hayekovo pojetí sociální vědy, jejímž základním kamenem měla být dle převládající interpretace určitá verze individualismu, resp. individualismu metodologického. Jedná se o specifické pojetí abstrakce, odmítnutí kolektivismu a založení vědeckého poznávání na psychologismu (či subjektivismu). Tyto charakteristiky se ukáží jako zásadní pro následující třetí kapitolu. V rámci druhé kapitoly

je však též dokládána problematičnost periodizace Hayekova díla, přičemž navzdory běžné interpretaci lze u Hayeka mluvit o dvou zlomech. Ten druhý je pak bytostně spjat s Hayekovým pojetím evolucionismu, které je právě předmětem kapitoly třetí.

Argumentační linie třetí kapitoly proto vychází z historicko-systematické expozice způsobu, jakým evoluční teorie ovlivnila Hayekovu filosofii, především pak s ohledem na periodizaci je díla. Zároveň se v této kapitole zabývám způsobem, jakými Hayek evoluční teorii vnímá. Nepředstavuje pro něj jen výklad biologické historie druhů, ale obecný teoretický nástroj vysvětlení jevů, které vykazují vysokou složitost. Na základě tohoto zjištění Hayek rozvíjí své pojetí vědy, a v práci je doloženo, že tento poznatek související s evoluční teorií slouží k jeho identifikaci vysvětlení vzorce jako nástroje pro sociální vědy a obecnější příklonu k pozdější formě metodologického dualismu. Následně je představeno Hayekovo pojetí společnosti v kontextu kulturní evoluce, tj. v obecnějším smyslu koevoluce mysli a společnosti. Rozvinutím této argumentace se dostanu k identifikaci dalších důležitých Hayekovských témat. Jednak k otázce pojetí mysli, která ústí v hledání kantovských a humeovských inspirací ve filosofii Hayeka, a na to navazující kontextualizaci dosavadního výkladu pro historickou interpretaci zdrojů Hayekovy morální a politické filosofie.

Zde pokračuje čtvrtá kapitola, jejímž cílem je poukázat právě na ty aspekty myšlení Davida Huma, které lze identifikovat jako inspiraci pro filosofii Hayeka. Tato kapitola též přímo navazuje na výklad Hayekova pojetí evoluce. Jak bylo řečeno, Hayek pojímá evoluci nejen ve smyslu biologickém, ale jako obecný nástroj vysvětlení složitých jevů, které jsou důležité zejména ve sféře společenských věd. Proto se domnívám, že právě výklad evolucionismu je důležitým pomyslným mostem mezi rovinou metodologickou a epistemologickou na straně jedné, a morální a politickou na straně druhé. Co se týče té druhé roviny, je ve čtvrté kapitole dokládáno, jak se Hayekova filosofie inspiruje v morální filosofii Davida Huma, se kterým Hayek sdílí kritiku teoretiků společenské smlouvy. Zároveň se však čtvrtá kapitola důkladně věnuje společným tématům filosofie politické a právní. Na základě výkladu pojmů jako je spravedlnost, přirozenost, konvence či užitečnost ukazují, jakým způsobem pro oba tyto autory hraje roli určité pojetí evolucionismu, resp. jak jsou určité tyto prvky Hayekem uchopovány za využití právě evoluční teorie.

Pátá kapitola se zabývá komparativní analýzou základních filosofických motivů Karla Poppera a Friedricha Hayeka. Důvodů v této komparaci je celá řada, přičemž kromě

roviny biografické kapitola navazuje na celou řadu děl sekundární literatury, která se snaží vztah těchto dvou rozklíčovat, a to zejména v metodologické rovině na příkladu individualismu. Kapitola je tak zejména věnována identifikaci klíčových filosofických parametrů a styčných ploch, přičemž je ukázáno, že navzdory pokusům interpretovat oba přístupy sledovaných autorů jako kompatibilní, existuje nesoulad či odlišný přístup v jejich základních teoretických východiscích. Vzhledem k tematickému rozsahu práce se v tomto smyslu zabývám zejména výkladem postoje těchto autorů k scientismu a psychologismu. Oba autoři však představují určitý falibilistický přístup k vědeckému poznání. A co je pro práci stejně důležité, jejich metodologické postuláty jsou aplikovány do jejich politických teorií. Domnívám se proto, že při četbě těchto autorů se navrací obecnější otázka po epistemologických a metodologických kořenech liberálního myšlení.

V tomto smyslu věnuji závěr disertační práce nejen shrnutí výstupů předchozího výkladu, ale též obecnějším zamyšlením nad klasifikací liberalismu, zejména v kontextu díla Johna Graye. Jakkoli lze jistě vysledovat řadu přístupů usilujících o projekt „skromného liberalismu“, určitě nepanuje shoda jak tento pojmut. Tradiční spor o výklad osvícenské tradice tak zůstává imanentní v debatách o liberalismu, jakkoli se domnívám, že Hayek má v této debatě co říci.

Evolucionismus jako převodník metodologie vědy a morální a politické filosofie

Jak bylo naznačeno, Hayekovu filosofii je třeba vnímat jako kontinuální snahu vymezit rozsah poznání a tento aplikovat v rámci metodologie vědy a morální a politické filosofii. V tomto smyslu je třeba vnímat Hayekovo rané období jako precizaci individualistického přístupu, a to zejména v rámci postupu vysvětlování společenských jevů.

Tří základní charakteristiky raného individualistického pojetí sociálně vědního poznání vycházely z Hayekova přesvědčení, že sociální věda je vždy abstraktní, vymezuje se proti kolektivismu a vždy je založená na určitém pojetí psychologismu. Vývoj jeho pojetí vědy je pak třeba vnímat právě v kontextu s těmito pilíři. Jakkoli je esej *Economics and Knowledge* z roku 1936 zásadním Hayekovým vstupem do metodologické debaty o ekonomické teorii v rámci její tehdejší podoby, a pro tuto práci i prvním zlomovým textem, není tímto vstupem zpochybněna role všech tří pilířů. Co se mění, je jejich pojetí, nikoli jejich klíčová role jakožto východisek relevantního pojetí sociální vědy. Hayek totiž nezpochybňuje celkovou abstraktní povahu vědeckého vysvětlení. Jeho cílem je

určitý epistemologický či antropologický model jedince, kterého nelze operacionalizovat bez ohledu na naše empirické zkoumání na jedné straně, a principiální omezenost poznání na té druhé. Hayek tímto ústupem od tradice Rakouské ekonomické školy zavedl příčinu pro takovou interpretaci jeho díla, která ho stavěla do světla popperianské, pozitivistické či jiné empirické metodologie. Tyto interpretace však nerespektují Hayekův záměr a tvrzení. Zároveň vedl tento ústup v samotném Hayekově myšlenkovém systému k potřebě podchycení subjektivity pro zachování právě abstraktního modelu vědy. Výsledkem je *Sensory Order* z roku 1952, tedy kniha, která se snaží naturalisticky vysvětlit mysl jakožto komplexní řád neurálních spojení, zároveň ale potvrzuje principiální nepoznatelnost těchto spojení tradičními empirickými či kvantitativně experimentálními postupy. Tento výstup *Sensory Order* vyžadoval propracování metodologického uchopení toho, čemu Hayek později říká komplexní či spontánní řády. Tedy potřebu metodologického vysvětlení, které respektuje abstraktní povahu vědy, ovšem nikoli na základě východisek Misesova pojetí apriorismu. Ani weberovská varianta rozumějící sociální vědy exponovaná v *Kontrarevoluci vědy* není dostatečná vzhledem k potřebě podchytit vznik a povahu kognitivních struktur. Druhý parametr našeho výčtu vymezující individualismus jakožto obranu proti kolektivismu je taktéž bod, který se přechodem vyvolaným *Economics and Knowledge* nemění. Jak je zřejmé při četbě *Kontrarevoluce vědy*, individualismus vystupuje jako obrana proti snahám scientistních přístupů, tedy jak obrana proti objektivismu, holismu a historismu. Konečně ani třetí bod není přechodem po roce 1936 zpochybněn. Hayekovo nové pojetí psychologismu se, jak je zřejmé z předchozího výkladu, liší od pojetí Misesova, nicméně zůstává nezpochybnitelná linie mezi psychologismem, individualismem a vědeckým vysvětlením.

Druhý zlom jednoznačné časové vymezení nemá. Lze uvažovat o období mezi *Sensory Order* a *Constitution of Liberty*, nicméně pro zjednodušení budu právě rok 1960 brát jako klíčový. Je to právě tento zlom, který má závažné důsledky pro Hayekovo pojetí vědy, a to především směrem k individualismu. Ještě v roce 1952 v *Kontrarevoluci vědy* je pro Hayeka klíčem pro vysvětlování společenských věd model individualisticko-kompozitivní. Tento model vysvětlení pracuje s předpokladem fungování apriorní uspořádávající mysli determinující lidské poznání. Věda se pak orientuje na vysvětlení vzniku a tedy i povahy těch jevů, které lze charakterizovat jako nezáměrné výtvořiny jedinců. Na první pohled změna v pozdním období není velká, předmětem zájmu je

koneckonců stále Hayekovo hledání nezamýšleného vzniku složitých struktur. Velký rozdíl ovšem nastává v rámci pojetí individualismu, resp. psychologismu, kterým je individualismus definován. Tento rozdíl je dán absorpcí evolucionismu, který se stává klíčovým nástrojem pro sociální vědy. Ten rovněž problematizuje v metodologické a epistemologické rovině samotné parametry uspořádávající mysl ze kterých vychází individualismus *Kontrarevoluce vědy*. Abychom pochopili sociální jevy, musíme atributy individuální mysli nejen předpokládat, ale i vysvětlit jejich původ. Pro Hayeka se tedy do značné míry mění samotné zadání vědy a je otázkou zdali lze tomuto zadání dostat prizmatem metodologického individualismu. Pokud toto nelze, a je třeba individualismus podpořit jiným typem zkoumání, lze zároveň odmítnout jeho výsadní postavení v sociální vědě.

Do centra Hayekova zájmu se tak dostává pojem pravidla, který v kontextu s Hayekovou verzí evolučního apriorismu dostává specifický charakter. Pravidlo představuje jak pravidelnost v chování, tak myšlení. V obou těchto variantách se jedná o mechanismus proměnný. V Hayekových pozdních textech se dočítáme o rozlišení mezi systémem pravidel chování, kterým se řídí jedinci, a řádem jednání, který se týká skupiny. Tato odlišnost není jen jazyková. Přestože platí posloupnost v tom smyslu, že ze systému pravidel vzniká řád jednání, je třeba vzít v potaz, že Hayek samotnému řádu jednání přiznává vlastnosti, které nelze vysvětlit čistě z individualistických pozic. Jedná se především o emergentní vlastnosti, tedy vlastnosti, které tvoří novou kvalitu složitých řádů, protože vznikají na základě určitého vzájemného nastavení prvků. Pokud takovéto vlastnosti či struktury řádů existují, znamená to, že nelze tyto složité struktury redukovat čistě na systémy pravidel, a tedy že je nelze vysvětlit pouhým individualismem.

Výklad role evoluční teorie v jeho myšlení je tak stěžejní. Je třeba jí rozumět v kontextu jeho celého myšlenkového systému. K docílení takového porozumění je třeba vycházet ze systematické i výše uvedené chronologické tematizace evoluční teorie v jeho myšlení. Evoluční teorie hraje v Hayekově díle významnou roli v souvislosti se změnou jeho přístupu k povaze vědeckého poznání. Tato změna má důležité konotace v jeho pojetí teoretické psychologie či epistemologie. Je to právě Hayekovo přemýšlení o povaze a možnostech vědeckého poznání, které ho vedlo k pozdnímu stanovisku v otázce metodologického dualismu. Evoluční teorie se v jeho pojetí stává nástrojem vysvětlení složitých jevů. Zároveň se svojí povahou stává určitou žádoucí překážkou vůči snahám o sjednocení vědecké metody. Tato překážka však nepředstavuje tradiční hranici mezi

vědami přírodními, založenými na modelu fyzikálním, a vědami společenskými. Evoluční teorii Hayek metodologicky interpretuje jako vysvětlení vzorce a zároveň v návaznosti na skotské osvícence jako metodu teoreticko-historickou. V tomto pojetí je rozhodující míra složitosti jevů. Ta je kritériem pro odlišení různých typů věd. Aplikace evoluční teorie jako nástroje vysvětlení pak umožňuje Hayekovi vysvětlit řády nejsložitější – lidskou společnost a lidskou mysl. I zde se objevují důsledky Hayekova pozdního dualismu. Vysvětlení kulturní evoluce je nemyslitelné bez vysvětlení původu mysli. V jeho filosofii lze též identifikovat jednoznačný zájem o evoluční vysvětlení spontánních řádů. Tím, že Hayek přebírá z evoluční teorie její filosofické parametry, tedy otázku teleologie, náhody, vztahu empiricky poznatelné skutečnosti a „vysvětlení vzorce“ či specifické pojetí dějin, nabízí perspektivu pro interpretaci jeho klíčových pojmů a témat.

Hayek zároveň opakovaně tvrdí, že tento způsob popisování komplexních jevů byl vlastní myslitelům jako Adam Smith, Adam Ferguson či David Hume. Věhlas evoluční teorie jakožto teorie biologické tak spočívá v nepochopení jejího původního využívání pro účely věd společenských. Tato souvislost nabírá na významu, vezmeme-li v potaz Hayekovo využívání evolučního vysvětlení vzorce jako obrany proti konstruktivismu a scientismu. Hayek sám sebe vnímá jako následovníka Huma právě z toho důvodu, že Hume byl průkopníkem takové metody vysvětlení původu sociálních jevů, která respektuje na jedné straně omezenost poznání, a na té druhé přijímá princip historie k jeho evolučním výkladu.

Hume kritizuje názor, že původ naší morálky spočívá v idejích a zároveň ztotožňuje tuto pozici s názorem, že morálka může být odvozena rozumem. Rozum může morálku popsat a zpětně i korigovat, nikoli ji sám ze sebe odvodit. Normativita a z ní vzešlé hodnocení a jednání je pak výsledkem interakce jedince se svým okolím v její empirické historické proměnlivosti. Ve své práci se pokouším humovské kořeny Hayekova myšlení ukázat na kritice teorií společenské smlouvy, konkrétně Thomase Hobbesa. Tato debata nejen odkrývá metodologickou povahu takové sporu, zároveň ukazuje, jak se tato povaha projektuje do samotné politické teorie.

Obdobně jako Hume vidí Hayek v teorii společenské smlouvy manifestaci racionalismu, resp. racionalistické metody pro budování politické teorie. Zároveň je Hume teoretikem evolučního vyvstávání společnosti a jejích institucí. V tomto jeho teorie poslouží jako výchozí bod pro budování morální a politické teorie na obdobných epistemologických

a metodologických základech jaké volí Hayek. Spojitost mezi Humem a Hayekem však není jen formální, tj. v podobě jakéhosi obecně deklarovaného skepticismu. Naopak, provazba metodologické pozice do morální a politické filosofie umožňuje bližší zkoumání společných témat jako je pojetí spravedlnosti, utilitarismu, přirozeného práva či kulturní evoluce.

Epistemologická východiska tvoří zásadní spor v rámci liberalismu, který však lze utilitárně využít i pro určitou kontextualizaci Hayekova, ale i Popperova myšlení, a které při budoucím rozpracování mohlo být zajímavým příspěvkem na poli historie idejí a politické teorie. Schematicky řečeno, pokud platí, že jsou liberální teze odvozeny z určitého pojetí racionality, pak se spor na poli racionality nutně převádí na spor v rámci liberalismu. Osvícenský racionalistický a „skromný“ liberalismus jsou pak v opozici. Souhrnně řečeno, při studiu dějin politického myšlení lze dospět k závěru, že existuje korelace mezi racionalitou a liberalismem, která se týká jistého typu pravidel jednání. Tato pravidla mají teoretické i praktické atributy a konsekvence. Vše o co se Hayek snaží, ať už vymezením se proti rakouské ekonomické škole, či vůči jím identifikovaným projevům konstruktivismu v dějinách myšlení, je ukázat na omezenost lidské racionality a dosahu lidského rozumu. Kritizuje tak politické teorie z epistemologických a metodologických pozic.

Hlavním přínosem této práce by proto měla být filosofická interpretace hypotéz uvedených v úvodu autoreferátu, na které chci svým výkladem reflektovat a to pomocí identifikace určitých neuralgických bodů Hayekova díla. Je prokázáno, že jeho dílo prochází ve svém vývoji několika fázemi. V rámci výkladu je též ukázáno, že v průběhu života dochází u Hayeka k významné proměně jeho klíčových metodologických pozic. Toto je prokázáno na expozici chronologického vývoje některých klíčových děl. Zpochybnění postavení a atributů individualismu v Hayekově metodologii je doprovázeno domýšlením důsledků tohoto zpochybnění. Tímto se do středu pozornosti dostává určité pojetí evolucionismu, které souvisí s institucionalismem a jeho aplikací sociální vědy, včetně debaty o samotné povaze vědy, jejich klasifikaci, předmětu a metodologii. Cílem není a ani nemůže být postihnout bohatost výkladu v jeho úplnosti. Cílem je identifikovat páteřní argumentaci objevující se v řadě knih a studií, a poskytnout jejich věrnou, jakkoli někdy kontroverzní, filosofickou interpretaci. Odkrytí role a povahy evoluční teorie jakožto nástroje vysvětlení určitých jevů je pak v tomto kontextu zcela zásadní. Neoddělitelným jevem je též další leitmotiv této práce,

a sice Hayekův dialog s filosofickou tradicí. Je prokázáno, že Hayekovo vymezení se vůči novověkým filosofickým systémům má svůj základ epistemologický a metodologický. Je též osvětleno, v jakém smyslu Hayek navazuje na Davida Huma, jakou roli v tomto hraje příklon k evoluční teorii, a v čem je teorie společenské smlouvy určitou antitezí celé architektury Hayekova myšlení. Na základě výkladu výše uvedeného je zcela zřejmé v jakých kontextech a do jaké míry je pojem poznání ústředním fundamentem pro projekt Hayekova liberalismu.

Literatura¹

Berlin, Isaiah: Liberty. Oxford: Oxford University Press 2007.

Caldwell, Bruce: Hayek's Challenge. Chicago: Chicago University Press 2004.

Cassirer, Ernst: The Philosophy of the Enlightenment. Princeton: Princeton University Press 1951.

Dennett, C. Daniel: Darwin's Dangerous Idea. New York: Touchstone 1995.

Fay, Brian: Současná metodologie společenských věd. Praha: SLON 2002.

Fuller, Lon: Morálka práva. Praha: OIKOYMENH 1998.

Galston, William: Liberal Pluralism. Cambridge: Cambridge University Press 2004.

Gaus, Gerald: Contemporary Theories of Liberalism, London: Sage Publications Ltd. 2003.

Gaus, Gerald: Hayek on Evolution of Society and Mind. In: Feser, Edward (ed.): Cambridge Companion to Hayek. Cambridge: Cambridge University Press 2007b, s. 232-258.

Gray, John: Liberalismus. Praha: Občanský Institut 1999.

Gray, John: Dvě tváře liberalismu. Praha: Mladá fronta 2004.

Hayek, Friedrich: Individualism: True and False. In Hayek, Friedrich: Individualism and Economic Order. Chicago: Chicago University Press 1948a, s. 1-32.

Hayek, Friedrich: Economics and Knowledge. In: Hayek, Friedrich. Individualism and Economic Order. Chicago: Chicago University Press 1948b, s. 33-56.

Hayek, Friedrich: Sensory Order. Chicago: Chicago University Press 1952.

Hayek, Friedrich: Právo, zákonodárství a svoboda. Praha: Academia 1994.

Hayek, Friedrich: Kontrarevoluce vědy. Praha: Liberální institut 1995a.

Hayek, Friedrich: Osudná domýšlivost. Praha: Slon 1995b.

Hobbes, Thomas: Výbor z díla. Praha: Svoboda 1988.

¹ Autoreferát vzhledem ke své deklarativní povaze neobsahuje přímé odkazy na konkrétní literaturu. Veškerá tvrzení v něm uvedená jsou interpretována a doložena v disertační práci samotné. Seznam literatury uvedený v autoreferátu je pouze indikativní a představuje základní četbu v rámci tematiky obsažené v disertační práci.

- Hobbes, Thomas: Leviathan. Praha: OIKOYMENH 2010.
- Hume, David: A Treatise of Human Nature. In: Green, Thomas H. a Grose, Thomas H. (eds.): David Hume: Philosophical Works Vol. II. London: Scientia Verlag 1964.
- Hume, David: An Enquiry Concerning the Principles of Morals. Oxford: Clarendon Press 1975.
- Locke, John: Dvě pojednání o vládě. Praha: Svoboda 1992.
- Menger, Carl: Investigations into the Method of the Social Sciences with Special Reference to Economics. New York: New York University Press 1985.
- Mises, Ludwig: Lidské jednání. Praha: Liberální institut 2006.
- Pavlík, Ján: F. A. Hayek a teorie spontánního řádu. Praha: Professional Publishing 2004.
- Popper, Karl: Otevřená společnost a její nepřátelé I. Praha: OIKOYMENH 1994a.
- Popper, Karl: Otevřená společnost a její nepřátelé II. Praha: OIKOYMENH 1994b.
- Popper, Karl: Logika vědeckého bádání. Praha: OIKOYMENH 1997.
- Popper, Karl: Bída historicismu. Praha: OIKOYMENH 2008.
- Rawls, John: Political Liberalism. New York: Columbia University Press 1996.
- Rawls, John: A Theory of Justice. Harvard: Harvard University Press 2005.
- Schumpeter, Joseph: Metodological individualism. Brussel: Institutum Europeum 1980.
- Taylor, Charles: Nedorozumění v diskusi mezi liberály a komunitaristy. In: Kis Janos (ed.): Současná politická filozofie. Praha: OIKOYMENH 2000, s. 465-495.
- Udehn, Lars: Metodological individualism. London: Routledge 2001.
- Weber, Max: Metodologie, sociologie a politika. Praha: OIKOYMENH 1998.

Odborná činnost

Publikační činnost a vstupy na konferencích:

- studie: *Struktura evoluční teorie F. A. Hayeka*, Teorie vědy/Theory of Science, Vol 36, No 3 (2014), ISSN 1210-0250.
- studie: *Karl Popper a sepětí vědecké metody a demokracie*, Teorie vědy/Theory of Science, Vol 34, No 4 (2012), ISSN 1210-0250.
- studie: *Diskuse nad Dawkinsem*, Teorie vědy/Theory of Science, Vol 33, No 1 (2011), ISSN 1210-0250.
- studie: *Právní symbolismus: O právu, času a evropské identitě*, Člověk 13, ISSN 1801-8785.
- recenze: *Vědění a společnost*, Teorie vědy/Theory of Science, Vol 32, No 3 (2010), ISSN 1210-0250.
- recenze: *Ke kořenům evoluční teorie?*, Teorie vědy/Theory of Science, Vol 37, No 3 (2015), ISSN 1210-0250.
- konference: „*Hledání nové demokracie: Poválečný liberální proceduralismus*“; Filozofické otázky liberalismu: Jeho demokratický deficit, 25. 11. 2010 FF UK.
- konference: „*Reflexe evoluce v Hayekově filosofii*“; Doktorská konference sociologie a příbuzných společenských věd, 22. 5. 2013 FSV UK.
- konference: „*Válka jako nesnadno uchopitelný předmět*“; Sociologie na válečné stezce. Lze myslet sociologii války? 3. 5. 2013 FSV UK. (spolupořadatel)
- konference: „*Politický liberalismus Johna Graye*“; Doktorská konference sociologie a příbuzných společenských věd, 21. 5. 2014 FSV UK.

Pedagogická činnost:

- Sociální teorie a moderní filosofie, ISS FSV UK, 2011- 2013
- Základní otázky politické teorie, UPOL FF UK, 2011- 2013
- Seminář k dějinám politické filosofie, UPOL FF UK, 2011 - 2014
- Dějiny politických teorií, MUP, 2013

Vědecko-výzkumná činnost (hlavní řešitel):

- Projektové účelové stipendium Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2011
- Vnitřní stipendium Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2013
- Grantová agentura Univerzity Karlovy 2013-2014